

O‘QITUVCHINING PSIXOLOGIK HOLATI VA UNING TA’LIM JARAYONIDAGI NUTQIY FAOLIYATI

Andijon davlat pedagogika instituti
Filologiya fakulteti
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi
Paxlavonova Nodira Ilhomjon qizi
E-mail: nodirapaxlavonova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘qituvchi nutq madaniyati va pedagogik kommunikatsiyaning o‘quvchilarning psixologik holati, ta’lim jarayonidagi faolligi hamda shaxsiy rivojlanishiga ta’siri tahlil qilingan. O‘qituvchining nutq ohangi, uslubi va muloqotdagi emotsional ifodadorligi o‘quvchilar motivatsiyasini oshirishda, ularning bilimlarni o‘zlashtirish samaradorligini kuchaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, maqolada samarali pedagogik kommunikatsiya modelining asosiy tamoyillari, verbal va neverbal muloqot vositalarining o‘quvchi shaxsiga psixologik ta’siri yoritilgan. Tadqiqot natijalari o‘qituvchi nutqining madaniy va emotsional jihatdan boy bo‘lishi ta’lim sifatini oshirishning muhim omili ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: o‘qituvchi nutqi, pedagogik kommunikatsiya, verbal muloqot, neverbal ifoda, o‘quvchi motivatsiyasi, ta’lim samaradorligi.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние культуры речи учителя и педагогической коммуникации на психологическое состояние учащихся, их активность в образовательном процессе и личностное развитие. Отмечается, что интонация, стиль речи и эмоциональная выразительность общения учителя играют важную роль в повышении мотивации учащихся и эффективности усвоения знаний. Также в статье раскрываются основные принципы модели эффективной педагогической коммуникации, а также психологическое воздействие вербальных и невербальных средств общения на личность обучающегося. Результаты

исследования показывают, что культурно и эмоционально насыщенная речь учителя является важным фактором повышения качества образования.

Ключевые слова: речь учителя, педагогическая коммуникация, вербальное общение, невербальное выражение, мотивация учащихся, эффективность образования.

Annotation: This article analyzes the impact of teacher's speech and pedagogical communication on students' psychological state, learning activity, and personal development. It emphasizes that the tone, style, and emotional expressiveness of the teacher's speech play a significant role in increasing student motivation and improving learning efficiency. The article also discusses the main principles of effective pedagogical communication and the psychological influence of verbal and non-verbal interaction tools on students. The results indicate that a culturally rich and emotionally expressive teacher's speech is a crucial factor in enhancing the quality of education.

Keywords: teacher's speech, pedagogical communication, verbal interaction, non-verbal expression, student motivation, learning efficiency.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining nutqi va pedagogik kommunikatsiya madaniyati o'quv jarayonining ajralmas va eng muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki ta'lim sifati, o'quvchilarning bilishga bo'lgan motivatsiyasi, muloqot madaniyati va ijtimoiy faolligi ko'p jihatdan o'qituvchi nutqining ifodadorligi, aniqligi va mazmuniy boyligiga bog'liqdir. O'qituvchi nutqi nafaqat bilimni yetkazish vositasi, balki ta'sir o'tkazish, ruhlantirish, ishonch uyg'otish va shaxslararo munosabatlarni shakllantirishning psixologik omili sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan yondashuv asosiy o'rinni egallab, pedagogik kommunikatsiyaning samaradorligini oshirish, muloqotning ijobiy psixologik muhitda kechishini ta'minlash dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi axborot asrida o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki kommunikator, shaxslararo muloqotda yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, o'quvchilarda mustaqil fikrlash va o'zini ifoda etish madaniyatini shakllantiruvchi shaxs

sifatida qaralmoqda. Bugungi kunda ta'lim tizimida inson omilini markazga qo'ygan yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. O'qituvchi shunchaki bilim manbai emas, balki shaxslararo muloqotni boshqaruvchi, o'quvchilarda ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarni shakllantiruvchi yetakchi shaxs sifatida e'tirof etilmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, o'qituvchi nutqi va pedagogik kommunikatsiya madaniyatining o'quvchilarga ta'siri masalasi zamonaviy pedagogika, psixologiya va ta'lim metodikasi fanlarikesishgan nuqtada turib, dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. So'nggi yillarda ta'limda kommunikativ yondashuvni kuchaytirish, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni dialogik asosda yo'lga qo'yish ta'lim siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Chunki o'qituvchi nutqining aniqligi, tushunarligi, ohangdorligi va psixologik ta'siri o'quvchining dars jarayonidagi ishtirok darajasiga, bilishga bo'lgan qiziqishiga, hatto o'ziga bo'lgan ishonch hissiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, o'qituvchi nutqi faqat pedagogik vosita emas, balki ta'lim jarayonining psixologik muhitini belgilovchi asosiy omil sifatida qaraladi. Teskari holatda, qo'pollik, bir xil intonatsiya, salbiy baholash yoki befarqlik kabi nutqiy xatoliklar o'quvchi psixologiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatib, uning faolligini pasaytirishi mumkin. Bundan tashqari, raqamli kommunikatsiya vositalarining keng tarqalishi, onlayn ta'lim va virtual muloqot jarayonlarida o'qituvchi nutqining o'rni yanada ahamiyat kasb etmoqda. Chunki masofaviy o'qitish sharoitida o'qituvchi nutqining ifodadorligi, ohangdagi samimiylik va verbal hamda neverbal signallarning uyg'unligi o'quvchilarning e'tiborini ushlab turish, ishonch muhitini yaratish va o'zaro muloqotni samarali yo'lga qo'yishning yagona vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda.

ASOSIY QISM

O'qituvchi nutqi va pedagogik kommunikatsiya o'quv-tarbiya jarayonining asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining nutqi nafaqat bilim berish vositasi, balki shaxslararo munosabatlarni yo'lga qo'yuvchi, o'quvchilarning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga bevosita ta'sir etuvchi kuchli psixologik-pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi. O'qituvchining nutq madaniyati, uning so'z boyligi, talaffuzi, ohangdorligi, intonatsiyasi va muloqotdagi emotsional

barqarorligi o‘quvchi shaxsida ta’limga ijobiy munosabat shakllantiradi, uning tafakkuri va o‘z fikrini ifoda etish qobiliyatini rivojlantiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchining nutq uslubi o‘quvchilar xulq-atvoriga, o‘qishga bo‘lgan munosabatiga hamda ijtimoiy moslashuv jarayoniga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi. Nutqdagi iliqlik, ishonch, aniqlik va mantiqiylik o‘quvchilarning o‘qituvchiga nisbatan ishonchini mustahkamlaydi, ijobiy emotsional muhitni yaratadi. Aksincha, keskin, buyruq ohangidagi, izohsiz yoki agressiv nutq o‘quvchilarda stress, ishonchsizlik va o‘qishga nisbatan salbiy munosabatni shakllantiradi. Shu bois, o‘qituvchi nutqi pedagogik ta’sir vositasi sifatida doimiy tahlil va takomillashtirib borishni talab etadi. Pedagogik kommunikatsiyaning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan o‘qituvchining shaxsiy fazilatlariga ham bog‘liq. Empatiya, sabr-toqat, o‘quvchini tinglash qobiliyati, hurmat va bag‘rikenglik – samarali pedagogik muloqotning asosiy psixologik omillaridir. O‘qituvchi o‘z nutqi orqali o‘quvchiga nafaqat bilim beradi, balki uning shaxsiy rivojlanish yo‘nalishini belgilaydi, mustaqil fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, pedagogik kommunikatsiyada zamonaviy axborot texnologiyalarining o‘rni ham tobora ortib bormoqda. Masofaviy ta’lim, onlayn muloqot, raqamli platformalar o‘qituvchi nutqining yangi formatda ifodalanishini talab etadi. Raqamli muhitda o‘qituvchining nutqi qisqa, lo‘nda, mantiqan izchil va interaktiv bo‘lishi zarur. Shu orqali o‘qituvchi o‘quvchining diqqatini saqlab turish, u bilan emotsional aloqa o‘rnatish imkoniga ega bo‘ladi. O‘qituvchi nutqi va pedagogik kommunikatsiya o‘quvchi shaxsining shakllanishi, uning motivatsiyasi, o‘ziga ishonchi va bilimga intilishini ta’minlaydigan muhim pedagogik vositadir. Har bir o‘qituvchi o‘z nutq madaniyatini, pedagogik muloqot uslubini va kommunikativ kompetentligini rivojlantirish orqali o‘z faoliyatining samaradorligini oshiradi. Shu sababli, o‘qituvchi nutqining madaniyati va pedagogik kommunikatsiya jarayonlarini ilmiy asosda o‘rganish, tahlil qilish va ularni amaliyotda qo‘llash zamonaviy ta’limning ustuvor vazifalaridan biridir. Zamonaviy ta’lim tizimida o‘qituvchi nutqi va pedagogik kommunikatsiyaning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Chunki ta’lim jarayonida o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchining psixologik, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga yo‘naltiruvchi shaxs sifatida maydonga chiqadi.

O'qituvchi nutqi orqali ta'sir o'tkazish —bu nafaqat bilimni yetkazish, balki o'quvchining dunyoqarashi, qadriyatlari va shaxsiy pozitsiyasini shakllantirish jarayonidir. Shu bois, o'qituvchi nutqining pedagogik ahamiyatini chuqur o'rganish, uni ilmiy asosda tahlil etish va takomillashtirish bugungi kunda dolzarb masala hisoblanadi. Mavzuni o'rganish zarurati, avvalo, o'qituvchi nutqining sifat darajasi ta'lim samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishida namoyon bo'ladi.

Onlayn ta'lim sharoitida nutqning qisqalik, aniqlik, emotsional balans va auditoriya bilan aloqa o'rnatish kabi jihatlarini to'g'ri boshqarish o'qituvchining kasbiy kompetentligini belgilovchi omillardan biridir. Shu nuqtayi nazardan, pedagogik kommunikatsiyaning zamonaviy shakllarini, o'qituvchi nutqining raqamli muhitda samarali bo'lish tamoyillarini o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhimdir. Mavzuni o'rganish yana shuning uchun ham zarurki, o'qituvchi nutqi —bu o'quvchi bilan psixologik aloqa vositasi. To'g'ri tanlangan so'z, muloyim ohang, rag'batlantiruvchi iboralar o'quvchi ongida ijobiy hissiyotlar uyg'otadi, o'ziga ishonchni kuchaytiradi. Aksincha, sovuq, buyruq ohangidagi yoki beparvo nutq o'quvchi ruhiyatida salbiy aksado beradi, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotni murakkablashtiradi. Shu sababli, o'qituvchi nutqining emotsional, psixologik va axloqiy jihatlarini chuqur tahlil qilish, unga o'quvchi shaxsiga ta'sir etuvchi pedagogik vosita sifatida yondashish ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

O'tkazilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi nutqi va pedagogik kommunikatsiya ta'lim jarayonining eng muhim psixologik-pedagogik komponentlaridan biri hisoblanadi. O'qituvchining nutq madaniyati, so'z tanlovi, ohang, intonatsiya va neverbal ifoda vositalari o'quvchi shaxsining ruhiy holati, o'qishga bo'lgan munosabati hamda o'z-o'ziga ishonch darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan, o'qituvchi nutqi shunchaki axborot uzatish vositasi emas, balki o'quvchi bilan muloqotni yo'lga qo'yuvchi, motivatsiyani kuchaytiruvchi, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi kuchli pedagogik omil sifatida qaralishi lozim. Nutqning aniqligi, ifodaliligi va psixologik ta'siri o'quvchilarning idrok jarayonini faollashtiradi, ularda muloqot madaniyatini

shakllantiradi, o'z fikrini erkin bayon etishga o'rgatadi. Ayniqsa, bugungi globallashuv va raqamli ta'lim davrida o'qituvchi nutqining yangi kommunikativ talablar asosida takomillashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Masofaviy o'qitish, onlayn darslar, raqamli platformalarda o'qituvchi nutqining emotsional, mantiqiy va interaktiv jihatdan samarali bo'lishi ta'lim sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Pedagogik kommunikatsiyaning asosiy maqsadi —o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida o'zaro ishonch, hurmat va hamkorlik muhitini yaratishdir. Bunday muhitda o'quvchi o'z fikrini erkin ifoda etadi, yangi bilimlarni o'zlashtirishda faol ishtirok etadi va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu jihatdan, o'qituvchi nutqi va kommunikativ yondashuv o'quvchi shaxsini shakllantirishda asosiy tarbiyaviy vositalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Nurullo o'g'li, A. A. (2023). SHARQ MUTAFAKKIRLARINING ASARLARIDA PSIXODIAGNOSTIKAGA DOIR QARASHLARI. ТАРАҚҚИЁТ, 13.
2. Vaxabova, O. G. (2024). GLOBALLASHUV SHAROITIDA AXBOROT MUHITINING YOSHLAR IJTIMOY NORMALARI SHAKLLANISHIGA TA'SIRINING PSIXOLOGIK JIHLTLARI. Современное образование (Узбекистан), (12 (145)), 46-51.
3. O'gilxon T, V. (2023). Axborot muhiti yoshlar ijtimoiy normalari shakllanishiga ta'sirini tadqiq etishning metodik jihatlari. Современное образование (Узбекистан), (11 (132)), 15-22.
4. Guljahon, A. (2026). INSON ONGINING TARAQQIYOTI VA ONGSIZLIK JARAYONLARINING PSIXOLOGIK MOHIYATI HAMDA ULARNING O 'ZARO BOG 'LIQLIGI. Ustozlar uchun, 93(4), 387-391.
5. Muhlisaxon, K. (2026). YOSH VA PEDAGOGIK PSIXOLOGIYA FANINING TADQIQOT SOHASI VA MUAMMOLARI. HOZIRGI KUNDAGI RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI YOSH BOLALAR PSIXIKASIGA TASIRI. Ustozlar uchun, 93(4), 372-379.